

**ПЪРВИ СЪПКИ ПО ПЪТЯ КЪМ УСЪВЪРШЕНСТВАНЕТО.
ПРИНЦИПИ НА ОБРАЗОВАНИЕТО В ПОМОЩ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО
БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ТАНЦИ**

Гл. ас. д-р Благвеста Бойкова Калчева

АМТНН „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив, катедра „Хореография“

bubich@abv.bg

bubuch22@gmail.com

***РЕЗЮМЕ:** Статията е насочена към необходимостта от правилно подбиране на методически похвати при преподаване на Български народни танци (БНТ), от систематизиране и представяне на насоките към обучаващите в сферата на обучението по БНТ. Посочва се и значението, и важността на първите стъпки, навици и умения, на основата, върху която успешно трябва да се надгражда, за да се усъвършенства всеки изпълнител в сценичното танцово изкусуво. Обръща се и внимание на дидактическите принципи в обучението, изграждащи всяка добра система от педагогически и творчески норми, изисквания и методи на преподавателя във всички нива на хореографската практика.*

***КЛЮЧОВИ ДУМИ:** български танци, принципи, обучение, методика*

**ON THE WAY TO PERFECTION – FIRST STEPS.
EDUCATIONAL PRINCIPLES
IN SUPPORT OF BULGARIAN FOLK DANCE TRAINING.**

Chief Asst. Prof. Blagovesta Boykova Kalcheva, PhD

Academy of Music, Dance and Fine Arts - Plovdiv, Choreography Department

bubich@abv.bg

bubuch22@gmail.com

***SUMMARY:** The article is directed to the necessity of right selection of methodological approaches in teaching Bulgarian Folk Dances (BFD), systematization and presentation the guidelines to trainees in the field of BFD training. It also points out the significance and importance of the first steps, habits and skills, the foundation that should be successfully upgraded in order to perfect any performer in the art of stage dance. Attention is also paid to didactic principles in training, building every good system of pedagogical and creative norms, requirements and methods of the teacher at all levels of choreographic practice.*

***KEY WORDS:** Bulgarian dances, principles, training, methodology*

Изкуството – вечно! Танцът – взрив от чувства, плавно изливащи се емоции, поезия, която изостря сетивата ни за красотата.

„Танцът е преживяване“ , казва Проф. Кирил Дженов – човекът, чието сърце туптеше за танца, през чието сърце е минала всяка стъпка, всяко движение, всяка танцова картина, за да се превърне в шедьовър.

Ако се опитаме да проследим накратко историята на танца – чудна като легенда, ще открием, че във всички времена той е пълно отражение на обществото, като всички по-важни теми на своето време е претворил в художествени форми.

Танцът ни заобикаля отвсякъде, обгръща ни и завладява сърцата. Първият ритъм в нашия живот е ритъмът на сърцето. „*Танцът борави с изразните средства на човешкото тяло, които се развиват както във времето, така и в пространството....За разлика от музиката, танцът може да предаде вътрешния душевен мир на изпълнителя, но и показва неговия външен облик.*“ (Кърджиева, с.26) В танца художествените образи възникват от ритмични отмерени и систематизирани движения на човешкото тяло, като първоизточник са разнообразните движения и жестове на човека. „*Танцът се явява инструмент за духовно възпитание, където танцовият образ е като една от формите на отражението на действителността и има обективно познавателно и възпитателно значение.*“ (Моравенова-Станева, с.9)

Движенията са основното изразно средство на танца и всяко едно носи послание. Ако не са достатъчно леки, обемни, точни и премерени, ако са сковани и неизразителни, то тогава няма да има танц.

Пред нас – танцовите педагози, стои задачата да възпитаваме и подготвяме все по-добри изпълнители на български народни танци, отговарящи на новото съдържание на съвременното сценично изкуство, а от друга страна, да научим нашите възпитаници да ценят, запазват и анализират фолклорното ни наследство.

Наясно сме и сме убедени, че застинала, не развиваща се система няма. Времето върши своята работа и целта ни е усъвършенстването във всички посоки. Темповете на живот ни увеличат и бързаме ли, бързаме напред към

сценичното съвършенство в „...процес на неспирно развитие".(Кауфман, с.4). В тази бързина много млади, неопитни и нетърпеливи педагози често пропускат „А – Б" - то при обучението на начинаещите изпълнители на Български Народни Танци (БНТ), пропускат някои основни моменти в методическата работа с обучаващите се. И тук се явява необходимостта, чрез добре обмислени методи и съобразявайки се с дидактическите принципи, да превърнем природните дадености в осъзнат и овладян процес. *„Изразителността и художествената стойност на движенията се постига в периода на обучение чрез внимателна и методична работа.“* (Богоева, с.6) Без усилен труд в репетиционната зала, от страна на обучаващите се и без последователна, методична и целенасочена работа от страна на преподавателя, това не би могло да се постигне. Ако в далечното минало танцът е задоволявал в най-несложния си вид потребността за общуване с по-прости движения, то сега красотата му се дообрисува с точност на изпълнението и ярка техничност. И ако тогава – назад във времето е била достатъчна дарбата свише, то сега всеки танцьор трябва да полага много усилия за да доразвива таланта си – движенията му да стават все по-точни, ярки, бързи, леки и изразителни. Въпросът за правилното развитие на способностите у обучаващите се е труден и комплексен, а формирането и развитието на заложите изисква по-голяма прецизност при изучаването на танцовото изкуство. Това се постига с добре поставена основа – **екзерсисът** - нещо много важно, но подценявано. Екзерсисът е дисциплината или онази част от работата с обучаващите се, с която се започва от влизането за първи път в танцовата зала и продължава през целия период на изграждането на танцьора, а също така и през неговия професионален път. Така както малкото дете учи буквите за да пише и чете, така и ние за да можем от няколко букви да направим

дума, от няколко думи – изречение и така да стигнем до разказа, по този път, с тази последователност се стига и до приказката на сцената – не с думи, а с движения – танцът. Много често неправилният подход и методи на работа в по-ранна възраст, създават предпоставки за неточно съпреживяване на сценичната творба, за неправилно отношение към хореографската лексика при изучаването ѝ, за неправилно възприемане и познаване на материала.

Всеки хореограф-педагог трябва ясно да осъзнае важноста на първите стъпки, навици и умения, на основата върху, която успешно трябва да се надгражда, за да се усъвършенстваме в сценичното танцово изкуство.

Поради големия интерес към родния ни фолклор и в частност към танците, се появи необходимостта от систематизиране, изясняване и представяне насоките към обучаващите и обучаваните в сферата на българските народни танци, като част от цялото танцово изкуство. Кратко, точно и ясно да бъдат поставени нормите, изискванията в обучението по български народни танци, за да могат по-лесно да стигнат до съзнанието и сърцето на изпълнителя – обучаващия се.

Българинът се ражда с ярко и чувствително, естетическо, музикално и ритмическо усещане към българското танцово изкуство. Това разбира се, от своя страна задължава съвременните дейци на фолклорното ни танцово изкуство да са знаещи и образовани

Танцът трябва да може да завладее ума и сърцето на зрителя. *„Съществен принос за силното, емоционално и естетическо въздействие на художествения образ и съответно на цялото хореографско произведение има изпълнителят. От него се изисква да притежава не само високи технически умения, да владее тялото си до съвършенство, реагирайки на всички нюанси на*

душевното състояние, но и да владее добра вътрешна техника...“ (Кайрякова, с.30) И за да се случи това с помощта на художествените образи с красиви, изящни, точни и акуратни движения, трябва изпълнителите да бъдат обучени. В помощ идват педагозите, които с правилна методична и системна работа ще постигнат необходимия успех с обучаващите се танцьори.

В настоящия период на развитие на обучението по български народни танци (БНТ) в училищата, във Висшето образование, в самодейността (клубове за фолклорни хора, танцови състави) и ансамбли на професионална и самодейна основа, се наблюдава голям напредък и навлизане по-задълбочено в неизчерпаемо богатата област на танцовото изкуство. В Учебно-тренировъчния процес (УТП) се забелязва прилагането от ръководители и педагози на основни традиции и практически методи от класическия танц и все по-усложнен технически Български Танцов Екзерсис (БТЕ).

Преподавателите от всички нива на обучение използват терминологията на БНТ. Без познаването ѝ, овладяването и практическото ѝ прилагане е немислимо качествено образование в тази сфера.

Народните танци са съществен дял от художествената култура на нашия народ.

Трудно да бъдеш добър изпълнител на български народни танци. Необходими са не само възможности и дарба, но и познания в областта на това прекрасно изкуство – фолклорния танц. И тук на помощ се явява танцовото обучение на изпълнители не само с технически качества, но и с добра теоретична подготовка.

Задачата на това обучение е изграждането на танцьора. Задължително е този процес да съдържа работа върху овладяване и резултатно развитие на

физическите дадености на изпълнителската техника, намаляване на усилията при преодоляване на техническите затруднения, усвояването на танцувалността – всяко движение да бъде осмислено и изпълнено с мисъл, точност, чувство, стил и характер.

И тук трябва да отбележим, че етапът, в който се намира развитието на обучението в танцовото изкуство и в частност българските народни танци, е необходимо детайлно познаване на изключително богатата техника на изпълнение, заедно с всички останали аспекти от танцовата подготовка.

Тези стремежи изискват една обмислена, подредена, съзнателна и целенасочена методическа работа от страна на хореограф-педагозите.

„Изразителността и художествената стойност на движенията се постига в периода на обучение чрез внимателна и методична работа.“ (Боева, с. 6)

Танцът и неговото изкуство изискват отдаване, труд, овладяване на танцувалната техника и нейните тънкости, любов и преживяване. При изучаване на народните танци предмет е човекът и целта е неговото пълно запознаване с нашия фолклорен танц. За да се постигне високо техническо и артистично майсторство, трябва да се измине дълъг път, да се започне с елементите на танцовото движение, с основните положения и принципи. Така постепенно да се надграждат уменията и навиците. Най-добър пример за осмисляне на това израстване можем да дадем с научаването на всеки от нас да чете и пише. Буква по буква съставяме думи, от тях се образуват изречения и накрая се появява разказа. Едва ли някой би оспорил тази простичка, но велика сила на последователността. Именно тази сила се разгръща и при овладяването на танцовото изкуство.

Обучението по български народни танци (БНТ) до голяма степен зависи от правилната теоретична и методически разработена програма от педагога при преподаване. Негова е и водещата роля за усвояване на движения, придобиване на навици и умения, за изграждане на технични, сценични изпълнители. Той детайлно трябва да е усвоил методиката на преподаване на БНТ, защото тя е средство за правилното и резултатно изграждане и развитие на изпълнителската техника.

Отговорна, деликатна, но и трудна е професията на танцовия педагог. Многострани умения, знания, качества се изискват за нейното успешно овладяване и най-добро практикуване. Изискват се много разностранни познания и компетенции: от тясната специалност, от методиката на преподаване, театъра, историята на танца, педагогиката, теория на възпитанието и обучението, психологията, естетиката и др. Или както казва проф. Лиляна Драгулева „...*блестящия педагог трябва да притежава висок интелект, ерудиция, музикална култура, сценичен опит и най – вече професионално – педагогически качества*“. (Драгулева, с. 7)

Произходът на думата „метод“ е от латинското **methōdus**, което от своя страна произлиза от гръцки „**μέθοδος**“ и в буквален превод означава **път**, начин за познание и постигане на определена цел.

Метод в широк аспект означава серия от стъпки за придобиване на знания, начин за извършване на действие, подход за теоретично или практическо осъществяване на нещо. Методът е и начин да се постигне поставена цел по систематичен, организиран и структуриран начин. В някои случаи се разбира и като обичаен начин да се направи нещо въз основа на опит, обичай или лични предпочитания.

Методите на обучение са основна дидактическа категория. В днешни дни са известни над сто определения за понятието метод, но независимо от това то продължава да бъде предмет на дискусии. Многообразието в тълкуването на понятието метод на обучение е резултат от неговото многостранно проявление. Той определя съгласуваната дейност между учител и ученици при постигането на конкретните цели на обучението. Тази дейност е твърде разнообразна и зависи от целите на обучението като цяло, от учебното съдържание, възрастта на учениците и други. В резултат от анализа на многобройни мнения се счита, че методът на обучение е съвкупност от дидактически способности, които определят дейността на учителя и учениците с оглед постигането на определена цел. Той е живата, постоянно действаща връзка между обучаващ и обучаван. Той е единството между преподаване и учене. Методите определят до голяма степен технологията на обучението.

Методиката на преподаване в сферата на българските народни танци е **система от педагогически и творчески норми, изисквания и методи на преподавателя и провеждане на урок във всички етапи и нива на хореографската практика.** *„Теорията и методиката на преподаване на български танци безспорно има своите традиционни достойнства, които следва да бъдат съхранени.“* (Иванов, 2020)

Израстването на танцьорите, като все по-добри изпълнители, развитието на двигателни навици, техничност, музикалност, ритмичност, движенията да стават свободни, леки и изразителни, е главна **цел на методиката** на обучение по БНТ. Тя трябва да се преследва от преподавателя системно и методично, за да има добри постижения при танцуващите. Една от основните задачи, която хореограф-педагогът правилно трябва да прецени и изпълни, е как да обучава

аудиторията си. Тоест, по какъв начин, с какви средства и по какви пътища да провежда обучението, за да може при съзнателно и активно участие от страна на обучаващите се, те да получават знания, умения и навици. Педагогическият опит и творческият подход на преподавателя са обуславящи в изграждането на учебно-тренировъчния процес (УТП).

Всяка една методическа работа в сферата на обучението има своите дидактически принципи, изграждащи една добра система от педагогически и творчески норми, изисквания и методи на преподавателя във всички етапи и нива на хореографската практика, оправдаващи целта на методиката на обучение, а именно израстването на танцьорите, като все по-добри изпълнители. Това обхваща развитието на двигателните навици, техничност, музикалност, ритмичност, танцовалност и артистичност.

Подчинявайки се на Дидактиката, образователният стил на преподавателя за завладяване, привличане на вниманието и събуждане на интереса и съзнанието на ученика или студента с цел подобряване на учебния процес и осмисляне на същността на изучавания учебен материал, в обучението по български народни танци е необходимо да се прилагат следните принципи:

1. Съзнателност и активност

При него се изисква обучаващите се ясно да разбират поставените им задачи, активно да усвояват и прилагат в практиката получените знания и умения, за да могат правилно да разучат предоставения им материал (движения, комбинации, цели танци). Създаването на условия предизвикващи положителни емоции, влияят върху съзнателното отношение на учениците към преподавания материал и действителността.

Съзнателността трябва да е трайно качество. Означавайки ясна позиция по съществените въпроси, точно и строго определено мислене, съзнателността трябва да спомага формирането на правилно отношение към света – в частност към себе си и учебния материал по български народни танци. Реализацията на този принцип изисква личностна мотивация, ясни цели, положителни емоционални преживявания при преодоляване на определени трудности, водещи до постигане на желания резултат.

Съзнателността не е само разбирането на учебното съдържание, а и определено отношение към усвояването, което включва както отношението към материала подаден от хореограф-педагога, така и отношението към учителя и съучениците, към самите себе си. Отношението на обучаващите се към българските народни танци е мощен стимул за развитие на тяхното съзнание. Върху това развитие влияят и всички други отношения.

Съзнателното отношение преодолява формализма в обучението, на механичното заучаване на учебното съдържание. За изграждането на това ценно качество – съзнателност, голяма роля играят целенасочеността, мотивацията, формирането на трайни познавателни интереси, на положителни емоции и т.н. Целенасочеността е признак на всяка съзнателна дейност. Добре осъзнатата цел е важен стимул за нейното постигане. Голяма роля играят също мотивите и интересите на бъдещите танцьори. Необходимо е хореограф-педагога да разкрива ролята на учебния материал за обогатяване на учениците със знания и опит, за развитие на необходимите навици и умения за всеки изпълнител и паралелно с това и нравствени добродетели, утвърждаване и самоутвърждаване на личността.

Равнището на тази съзнателност в процеса на обучението зависи от формираните умения и навици за умствен труд, за изграждане на логическа връзка към учебното съдържание, за контрол и самоконтрол на своята дейност и др.

При характеристиката на принципа за съзнателност не можем да пропуснем факта, че той се отнася не само за дейността и отношението на обучаващите се, а и за дейността и подхода на хореограф-педагога. Неговата съзнателност пък се проявява в грижливото подготвяне на танцовия (практичен и теоретичен) материал за следващия ден; внимателно, обширно и задълбочено проучване и методично преподаване; търсене и използване на допълнителна информация; планиране на урочната работа; анализиране на положителните и отрицателните страни в своята работа с последващи положителни промени; изучаване и използване на опита на своите колеги и непрекъснато повишаване на своето педагогически майсторство. За издигане равнището на съзнателността на обучаващите се, ролята на хореограф-педагога е изключително голяма.

За пълното развитие на всеки обучаващ се, от особено значение е и активното участие в работния процес. Тази **активност** трябва да е търсеща изпълнителска и творческа. Именно обучението по български народни танци, създава богати възможности за активизиране на всички сили у изпълнителите за прилагането на този така ценен принцип.

Активността осмисля и обогатява съзнателността в обучението. Същността му се състои в единството между мислене и действие. За осигуряване на активно отношение сред обучаваните е необходима организация и управление на дейността им, съчетана с целенасоченото ѝ ръководене и стимулиране от страна на преподавателя. Следователно постигането на активност сред обучаваните е резултат и е във връзка с професионализма на хореограф-педагога.

Принципът на Съзнателност и Активност съдейства за изграждане на способности, навици и творческо мислене. И тук няма да сгреша ако повторя, че по-лесното и пълноценно постигане на задачите на методиката, зависи от съзнателността и активната подготовка на преподавателя преди започване и по време на учебния процес. Личния пример мотивира, дава увереност, разкрепостява и работата в залата върви лесно и качествено.

Този принцип на Съзнателност и активност, може да се приеме като един от най-важните в Дидактиката.

2. Принцип на нагледност

Принципът на нагледност е основа за всяко успешно обучение. Той е средство за активизиране на мисловната дейност на учениците. Развива наблюдателността, логическото мислене, аналитичността. Някои знания се възприемат много по-лесно ако бъдат подкрепени от конкретни примери, факти, образи. Или това са нагледни, теоретични знания, които въздействат на сетивата и така изграждайки връзка с научните знания, подпомагат тяхното усвояване, затвърждаване и в частност с обучението по български танци, да бъдат прилочени на практика. С помощта на нагледността се облекчава процеса на усвояване на знанията и поддържа интереса.

Нагледността се обуславя от закономерностите на познавателния процес. Колкото повече анализатори вземат участие при изграждане на представата, толкова по-добър е резултатът. Този принцип се влияе и от непрекъснатото взаимодействие между конкретното и абстрактното, между човешкото съзнание и обективната действителност. Съвременната му интерпретация е на основата на единството между сетивното и логическото познание.

В обучението по български народни танци, този принцип се осъществява чрез непосредствено показване на движенията, като така се изгражда и ясна представа за тях.

Този принцип помага за разрешаването на по-лесни технически задачи, овладяване на терминологията и задълбочаване при опознаване на стилните характеристики при изпълнението на движения от различните етнографски области. Дава и ясна картина на правилата и последователността на етапите в усвояването.

До положителен резултат за възприемането, осмислянето и заучаването на учебната материя имат наблюденията на заснет филмов материал в танцовата област, показване на снимки на костюми, също и карта на етнографските области и други. Могат да бъдат организирани и демонстрации на колоритни, големи майстори в изпълнението на български танцов фолклор, а също и на цели състави за автентичен фолклор, които нагледно да запознаят обучаващите се със стила и характера на изучаваните движения от конкретната етнографска област.

Въпросът за съчетаването между словото (обясненията) на учителя и нагледните средства в процеса на обучение, обуславя три различни начина на действие. Първият е, когато наблюдението предшества обяснението. При него педагогът дава възможност на учениците да се запознаят, да възприемат по свой начин, да възбуди интерес към новите знания. Противоположен на този начин е, когато словото дава знания, а след това нагледните средства ги илюстрират, конкретизират и установяват. Третият начин се характеризира с това, че словото на учителя се осъществява паралелно с нагледните обекти и знания и това води до осмисляне на материята, извличане на необходимите изводи, обединяване и обобщаване на знанията.

От казаното до тук можем да направим разграничение в **целта на принципа на нагледност**.

Едната му цел определено е **опознавателна** – включва специфика на етнографската област, бит, обичаи, стил, характер, начин на изпълнение и предназначение на танцовия материал, представени чрез словото, информационни табла, илюстрации и др., а другата е **динамична** нагледност – включваща анализиране на техниката на изпълнение на движенията. Тук голяма роля играят заснетите видеоматериали, записите на песенен, танцов и музикален фолклор, някои компютърни приложения и др.

Обръщайки внимание на учениците от началните класове, установяваме, че нагледните средства за тях, трябва да бъдат по възможност достатъчно ярки, образни и да не са много сложни и да съдържат познати за ученика елементи. Забелязва се, че наличието на много конкретни детайли в нагледните пособия твърде често води до отклоняване на вниманието на децата от съществените признаци на изучавания материал.

За да има нужният ефект принципа на нагледност и за да осъществи добър резултат има някои изисквания, които трябва да се следят. По важни са:

- Подборът на нагледните средства трябва да е в унисон с поставената цел и задачи.
- Нагледните средства да са съобразени с възрастта на обучаващите се и да не се излагат предварително, за да не разсейват.
- Не бива да се прекалява с нагледните средства и др.

Не бих подминала простицката истина, която изпълва думите на руския физиолог и психолог, Академик Иван Павлов „*Наблюдението получава това,*

което му предлага природата, опитът бере от природата това, което той сам пожелае“ (Павлов, с.357).

3. Принципът на достъпност се изразява в постигането на знания, умения и усвояване на материята в най-висока степен, без обучаващите се да изпитват прекалено психично и физическо напрежение, което довежда до загуба на интерес към дейността.

Съществуват разбира се и някои дидактически правила за достъпност:

От простото към сложното. Това правило означава постепенен преход от добре известни усвоени знания към усвояване на други такива, които предизвикват затруднения у обучаващите се и изискват повече интелектуални и емоционални усилия. Трябва да се започва с по-елементарни понятия, факти и постепенно да се преминава към изучаването на по-сложен такъв. Това правило не значи, че обучението трябва да бъде леко. То означава поставяне на задачи пред обучаващите, които съдържат постепенно нарастваща трудност. Много лекото обучение не изисква умствено напрежение, не движи развитието на напред. Много трудните задачи пък демобилизират.

От близкото към далечното. Това правило изисква кръгзорът на обучаващите да се разширява постепенно.

Те трябва да водят до положителен резултат и да са надграждащи.

Предлагания нов материал от хореограф-педагога не трябва да е прекалено труден или прекалено лесен. Трябва да е съобразен с възможностите на танцуващите. По обем и съдържание трябва да съответства на равнището на тяхното умствено и двигателно развитие, а също така и на личния запас от представи и овладяни понятия. Без особени затруднения обучението трябва да

разширява възможностите за развитие, трябва да се опира на постигнатото равнище и да надгражда, да разширява възможностите на обучаващите се.

Ако хореограф-педагогът не се съобрази с възможностите на изпълнителите и ги подцени тогава ще предизвика загуба на интерес, ще ги демотивира, ще загуби и творческата активност на изпълнителите. Ако обаче надцени техните възможности и предложи сложен материал, тогава ще предизвика страх и скованост от задачите. Затрудненията ще доведат до несигурност и апатия. Обучаваните се стресират от сложността и запаметяването става бавно. Изпълнението на зададения материал е и методически невярно – допускат много грешки и не постигат очаквания резултат. Достъпно не означава леко, без трудности в обучението. То трябва да разширява възможностите за развитие. Поставянето на непосилен, макар и високохудожествен танцов материал, води до опростяване и примитивизъм.

Спазвайки споменатите прости правила - педагозите да вървим по пътя *от известното към неизвестното*, ще разберем, че принципът на достъпност изисква добро познаване на запаса от знания и умения, притежавани от обучаващите се, за да може върху тях да се опират новите знания, които се усвояват в процеса на обучението. Това важи както за теоретичните така и за практическите знания, умения и навици.

Липсващата основа на изпълнителите прави още по-стресираща и сложна ситуацията. Танцувалната памет не е развита и не се запаметява лесно. Натрупаните умения не достигат. Така се работи трудно и няма надграждане. И все пак това не означава че педагога трябва да предоставя нови за изучаване движения без затруднения. Те трябва да водят до положителен резултат и да са надграждащи.

4. Принцип на индивидуален подход

Свързан е с идеята за уникалност и своеобразие на всяка личност при реализирането ѝ в учебния процес. Всеки ученик е единствен и неповторим в своята индивидуалност. Появата на тези лични особености е свързана с това, че всеки човек преминава свой собствен път на развитие. Към индивидуалните особености се отнасят: усещания, възприятия, мислене, памет, въображение, интерес, способности, темперамент, характер на личността.

При специалистите има разногласия по въпроса дали да се съобразяваме с тези особености при обучението. Едни смятат, че не трябва да се отчита индивидуалността и педагога да се приспособява към всеки отделен ученик. Други са на позиция, че максимално трябва да се опреме на индивидуалността. Смятам, че правилният подход е в комбинирането. До една определена възраст (10-12 години), трябва да се изградят основни навици и поведение, както във възпитанието, така и в подадения от педагога материал за усвояване. Трябва да се следват ясно поставени правила. След тази възраст можем като педагози да се вгледаме и в индивидуалността на обучаващите се, за да можем да постигнем след реална оценка на възможностите и способностите им, реални успехи. С определяне на перспективите за развитието им и конкретно – с целите и задачите на заниманията по български народни танци, да надграждаме танцовите им умения.

Развитието на танцовите качества като техничност, изразителност на движенията, въртеливост, артистичност, издръжливост и др. зависят от правилната индивидуална оценка и подхода на всеки учител в обучението по български народни танци при деца и учениците от начален етап на обучение.

Има ученици с гъвкаво мислене, с преобладаващо нагледно-образно мислене, с добре изградено логично причинно-следствено мислене и др.

Не трябва да омаловажаваме факта, че индивидуалните особености могат да влияят не само положително, а и отрицателно на учебно-тренировъчния процес (УТП). Такъв е примерът с недисциплинираността, невниманието, неспособността да работят самостоятелно и това им пречи. Тази особеност се обуславя от различни фактори. За разлика от миналото, когато децата са имали приблизително еднакво равнище на подготовка, сега съществено се различават по между си – по знания, умения, поведение, отношение към училището, интереси, концентрация, емоционално развитие и др. С порастването, тези различия често се задълбочават.

След казаното до тук, още веднъж ще потвърдим, че принципът на индивидуален подход е обвързан с изискванията към всеки педагог:

- Анализи на индивидуалните и възрастови особености на обучаващите се – не само на изоставащите и неуспяващите, а и на добрите, също и на най-изявените. Прилагането на този принцип е необходимо и към „затворените“ – често неуверени в силите си, и към прекалено самонадеяните и самоуверени ученици.

- Да определи кои от индивидуалните особености на обучаващия се играят положително, и кои – отрицателно въздействие при възприемане, осмисляне и затвърждаване на представения от педагога материал.

- Да намери подход и да приложи методи за индивидуално въздействие. Индивидуалния подход към подрастващите има голямо значение не само за обучението, но и за възпитанието.

Смятам, че този принцип на **индивидуален подход** и **предходния** – **на достъпност в обучението**, взаимно се допълват.

5. Принцип на системност и последователност

„Системност“, „последователност – понятия, които са взаимно свързани. И ако първото е **определения начин, ред**, който следва определена система, то второто са **предметите, действията, явленията, прояви** и др., които следват един след друг. Системата дава познание за явлението като цяло, за неговия строеж, за взаимовръзката между компонентите му, а последователността характеризира хронологичния ред на протичането на процесите и явленията. „Съвременното разбиране на принципа за системност и последователност има богато съдържание. Всичко в света е взаимосвързано и се развива в определена система. Системността в обкръжаващия свят обуславя необходимостта от определена система в обучението. Процесът на обучението е сложна система, изразяваща безкрайното разнообразие от връзки и отношения между компонентите. Чрез нея в Дидактически редуциран вид се проектира цялостната картина на света, взаимовръзката и взаимозависимостта между предметите и явленията в него, в съответствие с познавателните възможности на учениците.

Някои автори изтъкват, че "системността в обучението предполага усвояване от ученика на понятията и разделите в тяхната логическа връзка и приемственост", че *"принципът за системност и последователност изисква знанията, уменията и навиците да се формират в система, в определен ред, при което всеки елемент от учебния материал логически се свързва с другите, следващото се опира на предходното, подготвя за усвояване на*

новото. “(<https://pedagogy-bg.blogspot.com/2019/03/princip-za-sistemnost-i-posledovatelnost.html>)

Съобразявайки се с този принцип трябва всяко ново знание, което поднася педагога да се базира на принципа на достъпност и да служи за основа на развитието. Да има логическа последователност на учебния материал, разпределен в последователни години на обучение, като целта е той да се опира на вече придобити знания и умения. Учителя е задължително да следва последователност при излагане на новата образователна материя.

Знанията, уменията и танцовите качества при обучаващите се по Български народни танци също трябва да се развиват в определена логическа последователност водена от компетентността на хореограф-педагога. Тук много важно е систематизирането и структурирането на учебната програма, било то за звената от училищата, самодейността или детските градини.

Този принцип не е свързан само със систематизирането на учебното съдържание, но и уменията на преподавателя да подбере най-същественото, най-важното и полезно за определено ниво на обучаващите се, да използват подходящи методи и средства съобразно конкретните условия и налични възможности на знания, умения и навици следвайки необходимата последователност.

И тук е мястото да споделя или може би да посъветвам колегите хореограф-педагози, да обърнат особено внимание на последователността и сложността относно подавания материал, защото смятам, че най-голямата грешка в съвременното е нетърпението, с което подхождат при полагането на основа за добра изпълнителска техника. В стремежа си по-бързо да вървят нагоре и да показват сценичен танцов продукт, много от тях пропускат да

обърнат внимание на системността и последователността при низграждане на необходимите танцови качества, знания и умения, и работата с обучаващите се става трудна, непродуктивна и неоправдаваща очакванията.

Ще дам пример с учебните форми на упражненията от българския танцов екзерсис. Това са не сложни упражнения, които са изградени от възможно най-малък брой движения и положения. Тяхната роля е да поставят началото на пътя за натрупване на танцови качества. След овладяването на корпуса и на първоначалната координация и умения, тези упражнения трябва да бъдат лека-полека усложнявани и да доведат до добри технически качества у обучаващите се. По наблюдения и от разговори с хореограф-педагози става ясно, че някои от тях съзнателно, а други незнаейки за съществуването на тези форми, ги пропускат и по този начин изграждането на техническите качества на изпълнителите са оцетени и непълноценно изградени. Така развитието на танцовалността и техничността става много по-трудно, по-бавно и методически неправилно. С помощта на тези форми на упражненията се овладяват първите и най-важни танцови умения, а именно – правилна стойка, владееене на глезените, колената, позициите на краката, положенията на ръцете, изграждане на силна мускулатура, движение в пространството – качества толкова важни за добрия танцьор.

С радост можем да кажем, че студентите по „Методика и практика на преподаване на български народни танци“ от АМГИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив, запознавайки се и спазвайки този важен принцип на системност и последователност, с ясна представа за правилния начин на работа – добрата методика, с увереност и знания навлизат в преподавателската професия – ваятели на все по-добри изпълнители на български танцов фолклор.

6. Не на последно място по важност е и последния принцип - **трайност на усвоените знания и умения.**

За него се изисква съзнателно и трайно усвояване на най-съществените факти, понятия, правила и тяхното прилагане в различни ситуации в по-нататъшната ни учебна работа, за решаване на различни практически задачи. Когато материалът е усвоен трайно, това благоприятства за развитието на паметта, мисълта, въображението, служи като основа за придобиване на нови знания. Мисълта и логиката играят изключително голяма, доминираща роля за трайното задържане и актуализиране на информацията. Запомнянето има своя противоположен процес – забравянето. Той също зависи преди всичко от начина на преподаване и усвояване на преподавания материал и от равнището на развитието на познавателните способности на учениците. Преподавателят трябва да стимулира трайни интереси у обучаващите се и да им въздейства емоционално и ако правилно, достъпно изложи материала, тогава имаме предпоставки за трайното му запомняне. Тогава забравеното ще е по-малко от запомненото.

Основните методи за трайно запаметяване са повторението, упражнението и преговорът.

„Текущото повторение играе голяма роля за свързване на старите знания с новите, а обобщаващото повторение и преговорът допринасят за систематизиране на наученото. Изпълнението на разнообразни упражнения формира у учениците умения и навици за прилагане на знанията на практика. ...Понякога материалът недостатъчно трайно се запомня поради малкото количество упражнения и самостоятелни работи, извършвани от учениците

по време на изучаването му.“ (<https://pedagogy-bg.blogspot.com/2019/03/princip-za-sistemnost-i-posledovatelnost.html>)

Всичко казано до тук важи с пълна сила и при обучението в областта на изкуствата. Било то практика или теория, ежедневните занимания по български народни танци (БНТ) – трупането на запас от теоретични знания, от танцувална лексика, повторенията и отработването на подадения материал, спомага не само за практическите умения, а и за развитие на така наречената танцувална памет. Ръка за ръка със съвестното отношение, тя осигурява трайното запомняне на усвоените знания, умения и придобити навици. А това е процес на тяхното непрекъснато затвърдяване, разширяване и задълбочаване.

При този принцип, много важно е теоретичната подготовка да върви последователно и паралелно с практическата. Само така знанията ще са трайни.

В реалният процес на обучението всички принципи си взаимодействат тясно и едновременно. Принципите действат един чрез друг и взаимно спомагат за по-пълноценната им реализация. Пренебрегването на някои от тях неизбежно се отразява неблагоприятно върху реализирането на другите.

Следвайки тези принципи, всеки хореограф-педагог слага началото на един от най-важните етапи в обучението по танци – усвояването на основата, овладяването на първите стъпки, върху които да се надгражда и усъвършенства изпълнителят, за да може уверено да върви по пътя на танцовото изкуство.

За никого не е тайна, че успехите идват при нас само ако съзнателно и отговорно подхождаме към нашето занимание, защото посредством пълноценното осмисляне и одухотворяване на движенията се достига до същността на изкуството, до нови качествени измерения и успехи, до заемането на нови негови пространства.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Богоева, К. „, Методика на движенията в класическия танц““ София 2008, стр.6
2. Драгулева, Л. „,Методика на преподаване на класическия танц“, София 2008, стр.7
3. Иванов, Ив. „,Техники на танца“, Савена-Варна, 2020г.,
4. Кайрякова, К. „,Изразните средства в действителните форми на съвременната българска хореография на фолклорна основа“, Савена-Варна,2020г., стр.30
5. Кауфман, Н. „,Български народни песни“, София, 1981, стр.4
6. Кърджиева, М. „,Творческият процес в хореографското изкуство на фолклорна основа“, ВСУ,Черноризец Храбър“, Варна, 2015г.,стр.26
7. Моравенова-Станева, Р. „,Драматургически похвати за създаване на фолклорни танцови произведения“, Пловдив, Колор Принт БГ, 2018,стр.9
8. Павлов П. И. „, Полное собрание трудов“, том 2 М-Л. 1946 г., стр. 357.
9. Торнев, П. „,Историческо развитие и същност на танца“, брой 4, 1968г. статия в Списание „Танцово изкуство“, Наука и изкуство, София)
10. <https://pedagogy-bg.blogspot.com/2019/03/princip-za-sistemnost-i-posledovatelnost.html>